

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Постановка проблеми. Сучасні глобальні інтегративні процеси, що охопили усі сфери людського життя, значною мірою впливають і на розвиток освітньої галузі, у якій вивчення іноземних мов набуває все більш важливого значення. Утім, відповідно до задекларованих Радою Європи загальноєвропейських компетенцій розуміння мети навчання іноземних мов зміщується з володіння нею на рівні носія мови у бік достатнього рівня для спілкування в іншомовному соціокультурному середовищі [4]. Передусім це стосується формування міжкультурної компетенції особистості, її здатності до культурного порозуміння з представниками різних етнічних груп, прагнення до вивчення їх духовної історії, народних традицій, звичаїв тощо. Для цього слід розглядати навчання іноземних мов не тільки як процес засвоєння лексики та певних граматичних форм, але і як засіб комунікації між представниками різних народів, ураховуючи при цьому відмінності між рідною й іншомовною культурами, їх постійний розвиток, що відображається у мовних процесах.

Реалізація окресленого завдання має відбуватися в контексті формування в учнів навичок та вмінь інтеркультурної взаємодії, що сприяють вільному спілкуванню між людьми, розумінню певних національно-специфічних особливостей, формуванню конструктивного діалогу, толерантного ставлення і поваги до культури та традицій інших народів. З огляду на це пріоритетною видається роль учителя у даному процесі, особливо вчителя гуманітарних дисциплін, зміст яких включає вивчення мови, культури, історії, суспільно-політичного й економічного устрою різних народів. Відповідно оволодіння майбутнім учителем іноземних мов комунікативними вміннями створить основу для формування його міжкультурної компетенції необхідної для професійної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень. Питаннями формування комунікативних умінь майбутніх учителів займалися такі провідні вчені як Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Кан-Калик, І. Кухта [5], О. Бульвінська, О. Дубасенюк, О. Острианська, Ю. Пасов [6]. Передусім вони вивчали зазначені вміння у поєднанні з іншими професійно-педагогічними навичками. Розвиток комунікативних умінь майбутніх педагогів був спеціальним предметом дослідження М. Василенко, М. Васильєва, Л. Дарійчук, С. Ніколаєвої [3], Т. Коноваленко, Є. Шубіна [7], О. Яковліва. Однак питання комунікативної спрямованості навчання іноземної мови у професійній підготовці майбутніх учителів є недостатньо вивченим і потребує детального висвітлення.

Тому **метою** статті є обґрунтування доцільності використання комунікативного підходу в процесі навчання іноземної мови у вищій школі та визначення принципів комунікативного навчання, що сприяють формуванню умінь та навичок майбутніх учителів іноземної мови необхідних у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Важливим компонентом культури виступає мова, що є ключовим суспільним інструментом, за допомогою якого людський потік перетворюється в етнос і може зберігати та передавати власні традиції, знання, культуру [1, с. 59]. Тому мова та культура є тісно пов'язаними поняттями, існування яких неможливо уявити відірвано одне від одного.

З огляду на те, що мова знаходиться у тісному взаємозв'язку з культурою країн, де нею спілкуються, розуміння цієї культури є важливим компонентом для розуміння самої мови. У свою чергою, оволодіння студентами іноземною мовою сприяє усвідомленню ними культурних особливостей країни, мову якої вони вивчають. Як зазначає відомий мовознавець Р.О. Якобсон, «повідомлення, яке посилає відправник, має бути адекватно сприйняте тим, хто його одержує. Усяке повідомлення кодується тим, хто його посилає, і

має бути декодоване адресатом. Чим краще адресат знає код, який використовує відправник, тим більший об'єм інформації вилучає він з цього повідомлення» [9, с. 95]. Щоб «декодувати повідомлення» студенту необхідно оволодіти різними засобами іноземної мови: знати значення слів, їх граматичну форму і будову речення, розрізняти й розуміти різні скорочення, фразеологічні звороти, паремійні явища, модифікацію мовних виразів, прийнятих у різних соціальних групах носіїв певної іноземної мови тощо.

Термін «комунікація» є синонімом до слова «спілкування», тому суть комунікативного методу навчання іноземних мов полягає у формуванні в студентів мовленнєвих навичок та умінь, які вони зможуть застосувати у будь-якій іншомовній мовленнєвій ситуації, наблизити їх до реальних умов спілкування. Окрім того, комунікативна спрямованість навчально-виховного процесу зумовлює розвиток його мотиваційної, навчально-інформаційної, соціальної й професійної функцій. Саме під час мовленнєвого акту розвивається здатність людини до інтеграції й адаптації у відповідних суспільних та мовно-культурних реаліях.

Загальновідомо, що навчання іноземної мови передбачає формування низки загальних і комунікативних компетенцій [2; 3]. До загальних компетенцій належать ті, які є необхідними для будь-якого роду діяльності і не мають специфічних рис застосування у комунікативному акті. Водночас під комунікативними компетенціями розуміють компетенції, що допомагають особистості спілкуватися і діяти у конкретній іншомовній ситуації, застосовуючи при цьому специфічні лінгвістичні засоби, які підпорядковуються загальним правилам граматики. Як видно, іншомовна комунікативна компетенція розглядається в контексті формування міжкультурної компетенції особистості у поєднанні з її професійною діяльністю.

Суть комунікативної компетенції можна розкрити крізь призму прагматичного, дискурсивного та інформативного компонентів, які забезпечують її формування на належному рівні. Прагматичний компонент формує здатність людини встановлювати, підтримувати контакт зі співрозмовником у детермінованій комунікативній ситуації та логічно її завершити. Слід зазначити, що він пов'язаний зі здатністю особистості подолати психологічні бар'єри, її особистими якостями, насамперед комунікабельністю та контактністю.

Для дискурсивного компоненту характерним є уміння побудувати зміст конкретного висловлювання. Як зазначає відомий російський дослідник Є. Шубін, дискурс являє собою форму комунікативного змісту, який завжди звернений до співрозмовника, слухача чи читача та відзначається чіткістю, зв'язністю, логічністю його організації [7, с. 123]. Утім у розмовному мовленні домінують такі дискурсивні якості як змістова логічність та лексико-граматичний зв'язок.

Під інформативним компонентом розуміють правила засвоєння змістового предмета спілкування, що виявляються в одержанні студентами відповідних понять, взірців поведінки, етикету, народних традицій, необхідних для адекватного іншомовного спілкування [8, с. 312]. За його допомогою студенти уміють описувати своє ставлення до конкретної ситуації, формулювати власну думку чи судження щодо навколишньої дійсності, розширюють свій кругозір.

Таким чином, можемо констатувати, що рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетенції студентів. У свою чергу комунікативна компетенція формується у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (читанні, говорінні, письмі та аудіюванні). Важливим елементом у даному контексті виступає говоріння, базою якого є текст як усного (репліки у ході діалогічного мовлення), так і письмового (створений або мовцем, або співрозмовником) характеру. Утім, провідну роль у процесі формування комунікативної компетенції, зокрема діалогічного мовлення студентів відіграє аудіювання. Завдяки даному виду розвивається і компетенція говоріння студентів, особливо діалогічне мовлення.

Поряд з цим засвоєння лексико-граматичного матеріалу служить опорою для говоріння. З точки зору комунікативного підходу, граматичні й лексичні явища нерозривні: без знання граматичної будови мови майже неможливо вирішувати комунікативні завдання, а засвоєння граматичної системи важко уявити без знання лексики. Необхідний лексичний запас і граматичний мінімум, яким має оволодіти студент, відображається у відповідних навчальних планах і державних програмах з іноземних мов. Тобто зміст навчання іноземної мови має забезпечити досягнення головної мети – навчання спілкуванню іноземною мовою у межах засвоєного програмного матеріалу. Однак саме викладач визначає структурування навчального матеріалу у співвідношенні до формування мовленнєвої, соціокультурної і лінгвокраєзнавчої компетенції студентів.

Соціокультурна компетенція, за своїм змістом і структурою, включає лінгвістичний, нелінгвістичний та країнознавчий компоненти вивчення іноземних мов. В основу лінгвістичного компоненту покладено вивчення та правильне вживання іншомовної розмовної лексики з урахуванням соціокультурних особливостей. Ключовими компонентами лінгвістичної компетенції вважаються: лексична компетенція, граматична компетенція; семантична компетенція; фонологічна компетенція; орфографічна компетенція; орфоепічна компетенція [3, с. 108].

Ситуативне мовлення визначається місцем і часом, особливостями партнерів, що ведуть розмову, метою спілкування і готовністю до нього, особливостями культури народу, мова якого вивчається тощо. Для адекватного вирішення завдань спілкування у кожному конкретному випадку, студентам необхідна ще й сформована лінгвосоціокультурна компетенція. Засвоєння певних соціальних моделей поведінки притаманне нелінгвістичному компоненту. У свою чергу, для країнознавчого компоненту характерними факторами є ознайомлення та володіння історичною, географічною й соціальною інформацією про країни, мова яких вивчається.

Зміст лінгвокраєзнавчого матеріалу має мати певний інформативний характер для студентів: визначену новизну, загальні відомості про державний устрій, географічне середовище, характерні предмети матеріальної культури, елементи фольклору, особливості мовленнєвого етикету та ін. Включення в зміст навчання країнознавчих знань забезпечують засвоєння учнями реалій іншої національної культури, сприяють розширенню їхнього світогляду, формуванню загальної культури, що значно впливає на підвищення інтересу до вивчення іноземної мови.

У контексті даного дослідження слід зазначити, що комунікативний підхід до вивчення іноземних мов є спробою уникнути традиційних підходів до методики її викладання [10, с. 21]. Так, зокрема російські науковці І. Бім та Є. Пасов розробили принципи комунікативно орієнтовного навчання іноземних мов, завдяки яким на перший план виходить діалогічне спонтанне мовлення, а зміст іншомовної інформації відповідає сучасному стану розвитку мови.

Поміж головних принципів комунікативно орієнтовного навчання Є. Пасов виділяє:

- принцип мовленнєво-розумової активності (організація навчання таким чином, що студенти постійно задіяні у процесі спілкування);
- принцип індивідуалізації (спілкування завжди індивідуальне, відображає індивідуальні риси особистості);
- принцип функціональності (передбачає відбір та організацію мовленнєвих засобів);
- принцип ситуативності (визначає ситуацію як одиницю організації навчального процесу);
- принцип новизни (стосується змісту дидактичних матеріалів, умов та прийомів навчання, форм організації уроків тощо) [6, с. 120-122].

Комунікативний підхід до вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі характеризується підбором завдань, що пов'язані з дискусією, відстоюванням думки, критичним мисленням. Використання автентичного навчального матеріалу домінує у

процесі оволодіння іноземною мовою. На заняттях він має бути розподілений таким чином, щоб спонукати студентів до розмови, відстоювати свої життєві позиції та переконання. У цьому контексті важлива роль відводиться дидактичним іграм, що спрямовані на тренування певних мовних норм та лексичних одиниць (ребуси, кросворди) та рольовим, діловим, імітаційним іграм. Використання таких ігор під час занять дозволяє залучати студентів до активної навчальної та пізнавальної діяльності, створювати ситуації, наближені до реального життя, що позитивно впливає на розвиток спонтанного мовлення.

Застосування комунікативного підходу на заняттях вимагає також і застосування інтерактивного принципу. Це означає, що викладач не контролює студентів, а допомагає їм у формуванні комунікативних ситуацій, реалізації мовленнєвого акту. У зв'язку з цим функція викладача полягає тільки у полегшенні спілкування, забезпеченні дидактичними матеріалами, керівництві навчально-пізнавальною діяльністю, установленні толерантного мікроклімату на занятті, що виявляється у не перериванні мовлення студента, виправленні типових помилок або таких, що заважають комунікації, однак тільки після завершення репліки студента.

Висновки. Таким чином, комунікативний підхід до навчання іноземних мов передбачає широке використання мовленнєвої діяльності у всіх її видах (говорінні, письмі, читанні, аудіюванні) та оволодіння студентами різними видами компетенцій (лінгвістичною, соціокультурною, країнознавчою), які сприяють формуванню комунікативних умінь. Тому формування комунікативної компетентності має складну структуру, що характеризується взаємодією та взаємопроникненням означених компетенцій, які допомагають користуватися мовою у різних непередбачених ситуаціях. Рівень сформованості даної компетентності дозволяє майбутньому учителю ефективно реалізовувати іншомовну міжкультурну комунікацію у своїй професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні ефективності комунікативного підходу до навчання іноземних мов засобами інформаційних технологій.

Література:

1. Бергельсон М. Б. Межкультурная коммуникация: вопросы теории и практики / М. Б. Бергельсон // Вестник Московского университета. Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2005. – № 3. – С. 54-68.
2. Бориско Н. Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов / Н. Ф. Бориско // Иноземні мови. – 2009. – № 4. – С. 10-16.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Концепция многоязычия и Европейские компетенции владения иностранным языком в пересказе материалов монографии «Общевропейские компетенции владения иностранным языком» [Электронный ресурс] // Московский государственный лингвистический университет, 2003. – Режим доступа: <http://www.liguanet.ru>
5. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови / І. В. Кухта // ІХ МНПК Гуманізм та освіта – 2008. – С. 33–36.
6. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. :Рус. яз., 1989. – 276 с.
7. Шубин Е. П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / Е. П. Шубин. – М.: Просвещение, 1972. – 350 с.
8. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
9. Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии / Р. Якобсон // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 462-482.
10. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy / M. Canal // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. – London : Longman, 1983. – P. 2–27.

У статті обґрунтовано доцільність використання комунікативного підходу в процесі навчання іноземної мови у вищій школі, виявлено особливості його застосування, розкрито компоненти комунікативної компетенції.

Ключові слова: комунікативний підхід, іноземні мови, комунікативна компетенція, професійна підготовка.

В статье обоснована целесообразность использования коммуникативного подхода в процессе обучения иностранному языку в высшей школе, выявлены особенности его применения, раскрыты компоненты коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: коммуникативный подход, иностранные языки, коммуникативная компетенция, профессиональная подготовка.

In the article the appropriateness of the communicative approach in learning of foreign language in high school has been substantiated, the peculiarities of its application have been found, the components of communicative competence have been revealed.

Keywords: communicative approach, foreign language, communicative competence, professional training.